

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 6, Sayı: 33, Ocak 2019, s. 351-362

Arş. Gör. Fatmanur Kübra AYLAN

Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, kubraceliloglu@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Mete SEZGİN

Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, metesezgin@hotmail.com

SORUMLU TURİZM ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİK ÇALIŞMASI¹

Özet

Sorumlu turizm, sürdürülebilir kalkınma için tüm paydaşların sorumlu olduğunu vurgulamaktadır. Sorumlu turizm, sürdürülebilirliğin altın anahtarıdır. Bu çalışmanın amacı “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin (Mathew ve Sreejesh, 2017) Türkçeye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirliğinin ortaya konulmasıdır. Ölçek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Ancak sorumluluğun geniş çapta ele alınması gerekliliği düşüncesi ile “Sorumlu Turizm Ölçeği”ne politik sorumluluk ile ilgili ifadeler yer verilmiş olup ölçeğe maddeler eklenmiştir. Ölçeğin maddeleri oluşturulurken öncelikle sorumlu turizm ile ilgili alan yazını taranmış ve uzman görüşleri neticesinde politik sorumluluk ile ilgili 17 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda “ekonomik sorumluluk”, “sosyo-kültürel sorumluluk”, “çevresel sorumluluk” ve “politik sorumluluk” boyutlarından oluşan dört faktörlü yapının doğrulandığı görülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik katsayılarının da 0,80 ile 0,86 arasında değişen yüksek değerler aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu bulgular, “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin Türkiye’de yapılacak çalışmalarda güvenilir ve geçerli bir araç olarak uygulanabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelime: Sorumlu Turizm, Sorumlu Turizm Ölçeği, Geçerlilik, Güvenirlilik

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanmakta olan “Sorumlu Turizmin Destinasyon Rekabetçiliğine ve Yerel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir Uygulama” adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF RESPONSIBLE TOURISM SCALE

Abstract

Responsible tourism emphasizes that all stakeholders are responsible for sustainable development. Responsible tourism is the golden key to sustainability. The purpose of this study is to determine the validity and reliability of the scale of Responsible Tourism (CSO) by adapting to Turkish. The scale consists of four dimensions: economic, social, cultural and environmental. However, items related to political responsibility were added to responsible tourism scale due to the necessity of considering the responsibility on widely. While creating the items of the scale, firstly the literature of responsible tourism was reviewed and a pool of 17 items related to political responsibility was established as a result of expert opinions. As a result of exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis, it's seen that structure with four factor, consists of " economic responsibility ", "socio-cultural responsibility", "environmental responsibility" and "political responsibility" is confirmed. It's determined that reliability coefficients of the scale has high values vary between 0.80 and 0.86. These findings reveal that scale of responsible tourism can be applied as a reliable and valid tool in researches will be done in Turkey.

Key words: Responsible Tourism, Scale of Responsible Tourism, Validity, Reliability

1.Sorumlu Turizm Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre “Sorumluluk” kelimesinin anlamı; “*Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet*”tir (TDK, 2017). Sorumlu turizmin kavramı ise, turizm ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan tüm aktörlerin, bilinçli hareket etmesi ve davranışlarının sorumluluğunu alması, şeklinde açıklanabilir. 1980'lerin başında bu kavram, turizm endüstrinin faaliyetlerini sürdürmesine yardımcı olmak amacıyla yeşil turizm ve sürdürülebilir turizm kavramlarından türetilmiş ve kapsamı genişletilmiştir. Sorumlu turizm; turizmin insanlar, ekoloji ve topluluklar üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Bu etkileri; ev sahibi topluluklara fayda sağlayan, çalışma koşullarını iyileştiren, yerel toplumu dâhil eden, kültürel mirası korumaya teşvik eden ve çevreye yararlı turizm faaliyetleri ile turistler için daha iyi bir tatil deneyimi yaşamasını amaçlamaktadır.

Sorumlu turizm, sürdürülebilir turizm hareketinden doğmaktadır. Sürdürülebilirlik, 1987'de, Brundtland Komisyonu tarafından, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme olarak tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development [WCED], 1987). Beş yıl sonra, Gündem 21'de, çevresel konulara odaklanan sürdürülebilir kalkınma ve turizmden yoluyla ekonomik faydaların eşit dağıtımı için bir plan hazırlanmıştır. (United Nations Environmental Programme [UNEP], 2002). Resmi olarak 2002 yılında da “Sorumlu Turizm”, yeni turizm yaklaşımlarından biri olarak kabul edilmiştir.

Cape Town Deklarasyonu (2002)'na göre, çevresel kaygılar “planlama ve tasarım aşaması da dâhil olmak üzere turizm işletmelerinin operasyonlarında yaşam döngüsü boyunca”

yönetilmelidir. Bununla birlikte sorumlu turizm; “*olumsuz ekonomik, çevresel ve sosyal etkileri en aza indirmek; yerel halk için daha büyük ekonomik faydalar yaratmak ve ev sahibi toplulukların refahını artırmak; yerel halkın hayatlarını ve hayat şartlarını etkileyen kararlara katılması; doğal ve kültürel mirasın korunmasına, var olan çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmak; yerel halkla daha anlamlı bağlantılar ve yerel kültürel, sosyal ve çevresel konuların daha iyi anlaşılması yoluyla turistler için daha keyifli deneyimler sunmak; herkes için erişim sağlamak; kültürel olarak hassas olmak, turistler ve ev sahipleri arasında saygı duymayı ve yerel gurur ve güven inşa etmeyi*” amaçlamaktadır.

Sorumlu turizm, sadece kitle turizminden doğan hasarı hafifletmeye değil, aynı zamanda fiziksel çevreyi korurken (küresel ısınmayı önleme çabası) sosyal olarak da ev sahibi topluluklara fayda (sosyal eşitsizliğin ortadan kalkması) sağlamayı amaçlamaktadır (World Tourism Organization, 2009; Spenceley, 2008;). Sorumlu turizmin temel noktası, belirli teknikler ve stratejiler ile birlikte kitle turizmi de dâhil olmak üzere tüm turizm türlerinin olumsuz etkilerini en aza indirecek şekilde uygulanabilmesidir (Settachai, 2008:70; Responsible Travel Handbook, 2006). Buradan yola çıkarak sorumlu turizmin ana argümanı, politika belirleme ve geliştirme süreci için çok seviyeli işbirliğinin ve paydaşların ortak karar alma süreci olarak tanımlanabilir. Planlama sorunlarının çözülmesi ve turizmin planlanması ve geliştirilmesi ile ilgili konuların yönetilmesi, planlamanın yerel alanlarda bulunan ilişki ağları üzerinden yürütülmesi gerektiği iddia edilmektedir. Paydaşların katılımı, uzun vadeli çatışmaların çözüm maliyetini düşürmekte, siyasi meşruiyeti (halk nazarında meşru olması) artırma, daha etkili ve yenilikçi planlar oluşturma ve sonuçta ortaya çıkan politikaların ortak sahipliğini teşvik etme gibi destinasyona çeşitli potansiyel faydalar sağlayabilir (Settachai, 2008:70).

Resmi olarak 2002 yılında kabul edilmesinden sonra sürdürülebilir turizm için sorumlu turizm bilinci tüm Dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. Dünyada, Yeni Zelanda, Kerala, Myanmar, Gambia, Tayland, Fas, Tanzania ve Kıbrıs gibi birçok ülke sorumlu turizm projeleri ve sorumlu turizm ödülleri gibi girişimlerde bulunarak sürdürülebilir turizm için sorumluluk almaktadır. Türkiye’de sorumlu turizm faaliyetleri olarak Gelecek Turizmde Projesi, III. Turizm Şurası, 2023 Stratejisi, Yeşil Valiz Sorumlu Turizm derneği örnek olarak gösterilebilir. Sorumlu turizm bir marka veya alternatif bir turizm faaliyeti değildir. Sorumlu turizm, felsefi yaklaşımdan ziyade tüm paydaşların bilinçli ve duyarlı hareket etmesini hedefleyen sürdürülebilir bir turizm yönetim stratejisidir.

2. Araştırma Yöntemi

Bu bölümde araştırmanın örnekleme, veri toplama aracı ve sorumlu turizm ölçeğinin rezive edilerek uyarlama süreci ele alınacaktır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Çalışmada nitel araştırma kısmında veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket formu 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde belirli demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir ait olduğu sınıf, çalıştığı işletme türünü tespit etmek üzere altı farklı soru içermektedir.

Anketin ikinci bölümünde ilgili kaynaklar taranarak, Mathew ve Sreejesh (2017), “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin kullanılması uygun bulunmuştur. Mathew ve Sreejesh tarafından

ölçek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Ancak sorumluluğun daha geniş çapta ele alınması gerekliliği düşüncesi ile “Sorumlu Turizm Ölçeği”ne politik sorumluluk ile ilgili ifadeler yer verilmiş olup ölçeğe maddeler eklenmiştir. Burada pilot çalışma sonucunda elde edilen verilere uygulanan AFA sonucuna göre sosyal ve kültürel boyutun ifadelerinin tek boyut altında birleştiği görülmektedir. Bu durum literatürde sıkça birlikte kullanılan sosyo-kültürel boyut olarak adlandırılmıştır. Esas uygulamada kullanılan STÖ, ekonomik (6 madde), sosyo-kültürel (4 madde), çevresel (5 madde) ve politik sorumluluk (6 madde) alt boyutlarından oluşan toplam 21 maddelik ve 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe yeni madde eklenmesi durumu literatürde de yer alan bir uygulamadır. Akbaş ve Kormaz’a bu durumu “*bazı davranışların sadece belli kültürlere ait olması durumunda (örn., el öpmek gibi), kültüre özgü davranışlar araştırmacılar tarafından belirlenip ölçeğe eklenmelidir. Bu bağlamda, araştırmacıların gözlem ve deneyimlerine dayanan çıkarımlar yapılır ve bunların üzerinde tartışılır. Yeni madde eklenmesini gerektiren diğer bir sebep ise, literatürde konuyla ilgili bulunmuş ama ölçekte temsil edilmemiş değişkenlerin yeni maddelerle ölçekte ifade edilmesinin gerekliliğidir*” şeklinde ifade etmektedir (Akbaş ve Korkmaz, 2007:17). Ölçeğin madde ekleme/çıkarma yoluyla değişikliğe uğratılarak kullanılan araştırmalara örnek olarak; “*Bayston (2000) tarafından yürütülen tepkisel davranış çeşitleri ve çözümleri ile çevrim içi teknolojilere yönelik öz yeterlik algısı arasındaki ilişki*” araştırmasıdır. Bir diğer araştırma örneği ise, “*Lee (2001)’nin araştırmasında ölçekte WebCT öğrenme yönetim sisteminin sahip olduğu teknolojiler göz önünde bulundurularak ölçeğe maddelerin alt boyutların eklenmesi*” gösterilebilir.

2.2.Örnekleme

Çalışmada nicel araştırma aşaması için tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yerel yönetim, yerel halk, kamu, turizm işletmeleri (otel, pansiyon, restoran, hediyelik ve seyahat acentası vb.) ve turistleri kapsayan turizm paydaşlarının oluşturduğu örnekleme yüz yüze anket uygulanmıştır. Örnekleme oluşturan veriler, 2018 yılında ulaşılan 390 turizm paydaşından elde edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımları

		n	%
Cinsiyet	Erkek	200	51.2
	Kadın	190	48.8
Yaş	18-25	83	21.3
	26-33	72	18.5
	34-41	113	29.0
	42-49	82	21.0
	50 ve üzeri	40	10.2
Medeni durum	Evli	256	65.7
	Bekar	134	34.3
Eğitim durumu	İlkokul	12	3.2
	Ortaokul	9	2.3
	Lise	91	23.3
	Ön Lisans	49	12.7
	Lisans	146	37.5
	Yüksek Lisans	56	14.4
	Doktora	27	6.6

Gelir	1000-2500	94	24.2
	2501-4000	92	23.6
	4001-5500	93	23.9
	5501 ve üzeri	82	20.7
	Çalışmıyor	29	7.5
Sınıf	Yerli Halk	317	81.3
	Turist	73	18.7
Çalıştığı İşletme Türü	Turizm İşletmeleri	76	19.6
	Diğer İşletmeler	56	14.1
	Kamu	202	51.9
	Çalışmıyorum	56	14.4
	Toplam	390	100.0

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde %51.2'sinin erkek, %48.8'ünün kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşa göre dağılımları incelendiğinde %21.3'ünün 18-25 yaş aralığında, %18.5'inin 26-33 yaş aralığında, %29'unun 34-41 yaş aralığında, %21'inin 42-49 yaş aralığında, %10.2'sinin 50 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların medeni duruma göre dağılımları incelendiğinde %65.7'sinin evli, %34.3'ünün bekar olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde %3.2'sinin ilkokul, %2.3'ünün ortaokul, %23.3'ünün lise, %12.7'sinin ön lisans, %37.5'inin lisans, %14.4'ünün yüksek lisans ve % 6.6'sının ise doktora olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar gelir durumlarına göre dağılımları incelendiğinde %24.2'sinin 1000-2500 aralığında, %23.6'sının 2501-4000 aralığında, %23.9'unun 4001-5500 aralığında, %20.7'sinin 5501 ve üzerinde olduğu, %7.5'inin ise çalışmadığı görülmüştür. Katılımcıların sınıflara göre dağılımları incelendiğinde %81.3'ünün yerli halk, %18.7'sinin turist olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çalıştığı işletme türüne göre dağılımları incelendiğinde %19.6'sının turizm işletmeleri, %14.1'i diğer işletmeler, %51.9'u kamu, %14.4'ünün ise çalışmadığı tespit edilmiştir.

2.3.Sorumlu Turizm Ölçeğinin Uyarılama Süreci

Mathew ve Sreejesh (2017), “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin kullanılması uygun bulunmuştur. Mathew ve Sreejesh tarafından ölçek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Ancak sorumluluğun geniş çapta ele alınması gerekliliği düşüncesi ile “Sorumlu Turizm Ölçeği”ne politik sorumluluk ile ilgili ifadeler yer verilmiş olup ölçeğe maddeler eklenmiştir. Orijinal dili İngilizce olan ölçek, araştırmacı tarafından Türkçeye, Türkçesi ise başka bir akademisyen tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Bunun nedeni, ölçeğin Türkçesi ile orijinal dili arasındaki anlamsal doğruluğu sağlamaktır (Van de Vijver ve Hambleton, 1996; Başoda, 2012, Başoda ve Aylan, 2014). Karşılaştırma sürecinden sonra ölçeklerin yapılarıyla ilgili sapmaların olmadığı ve orijinal dilindeki anlamıyla çelişmediği doğrulanmıştır. Bu süreçten sonra, önermelerin hedef kitle tarafından anlaşılır olup olmadığının kontrol edilmesi için ön test uygulaması (pilot uygulama) yapılmıştır. Ölçeğin maddeleri oluşturulurken öncelikle sorumlu turizm ile ilgili alan yazını taranmıştır ve uzman görüşleri neticesinde politik sorumluluk ile ilgili 17 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Uyarılan ölçek formu daha önce gününbirlik turla Eğirdir'e giden 40 katılımcıdan oluşan gruba uygulanmış ve yapılan madde analizleriyle bazı ifadelerle yönelik düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra Eğirdir ilçesinde turizm paydaşlarından oluşan 150 kişiye ikinci ön uygulama yapılmıştır. İkinci uygulama sonrasında elde edilen verilere madde analizi,

Açımlayıcı Faktör Analizi yapılarak faktör yükleri 0,30'ın altında olan ve birbirleri arasında binişiklik çıkan maddeler olması nedeniyle ilave edilen S23, S24, S25, S28, S33, S34, S35, S36, S37, S38 ve S39 numaralı 11 ifade (madde) ile ölçeğin orijinalinde bulunan S3, S7, S8, S10, S11, S12 ve S9 numaralı 6 ifade anketin son hali oluşturulmuştur. Burada pilot çalışma sonucunda elde edilen verilere uygulanan AFA sonucuna göre sosyal ve kültürel boyutun ifadelerinin tek boyut altında birleştiği görülmektedir. Bu durum literatürde sıkça birlikte kullanılan sosyo-kültürel boyut olarak adlandırılmıştır. Esas uygulamada kullanılan STÖ, ekonomik (6 madde), sosyo-kültürel (4 madde), çevresel (5 madde) ve politik sorumluluk (6 madde) alt boyutlarından oluşan toplam 21 maddelik ve 5'li Likert tipi bir ölçektir.

Tablo 2: Sorumlu Turizm Ölçeğin Madde Analizi Sonuçları

Madde Numarası	Madde Toplam Korelasyonu*	t (Alt % 27-Üst %27)**
S1	0.434	-10.407**
S2	0.505	-11.567**
S4	0.448	-9.737**
S5	0.499	-10.983**
S6	0.511	-10.759**
S9	0.474	-11.359**
S13	0.336	-7.643**
S14	0.499	-11.625**
S15	0.531	-10.718**
S16	0.551	-12.121**
S17	0.483	-10.936**
S18	0.539	-14.017**
S20	0.424	-9.402**
S21	0.342	-8.336**
S22	0.352	-8.727**
S26	0.379	-8.557**
S27	0.383	-8.429**
S29	0.344	-6.184**
S30	0.417	-9.516**
S31	0.375	-7.221**
S32	0.393	-8.305**

* n = 188, ** n₁ = n₂ =94, *** p < 0.05 için anlamlı değerler.

Tablo 2'de bütün maddelerin ayırt edicilik güçlerini gösteren bağımsız grup t-testi sonuçları ve madde toplam korelasyon yer almaktadır. Madde- toplam test korelasyonunun yeterli olabilmesi için gerekli minimum değer 0.30 olarak belirtilmektedir (Kline, 2000:52-54). Madde korelasyonlarını incelediğimiz ölçek maddelerinden 0.30'nin altında kalan madde bulunmamaktadır. Ölçekte yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi amacıyla ölçekten elde edilen ham puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmış, alt %27 ve üst %27'de yer alan grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda alt ve üst grup madde puanlarının ortalamaları arasında bütün maddeler açısından p<0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buradan hareketle ölçeğin, istenen niteliği ölçmesi bağlamında ayırt edici olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Sorumlu Turizm Ölçeğinin Boyutlarına Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve Ölçek Maddeleri	Döndürülmüş Faktör Yükleri*	Açıklanan Varyans
Ekonomik Sorumluluk ($\alpha=0.818$)		
S1	0.650	
S2	0.669	
S4	0.726	%16.025
S5	0.678	
S6	0.733	
S9	0.654	
Sosyo-Kültürel Sorumluluk ($\alpha=0.766$)		
S14	0.581	
S15	0.612	%11.787
S16	0.775	
S18	0.653	
Çevresel Sorumluluk ($\alpha=0.754$)		
S13	0.599	
S17	0.580	%13.097
S20	0.654	
S21	0.702	
S22	0.739	
Politik Sorumluluğu ($\alpha=0.724$)		
S26	0.599	
S27	0.696	
S29	0.690	%12.171
S30	0.546	
S31	0.600	
S32	0.542	
* Rotasyon Yöntemi: Varimax	Toplam	Açıklanan Varyans:
	%53.080	
KMO = 0.848; $\chi^2(210) = 2335.604$; Bartlett Küresellik Testi (p) = 0.000; $\alpha=0.858$		

Açıklayıcı faktör analizi uygulamasından önce, örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapma uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda KMO değerinin 0,848 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, örneklem yeterliliğinin faktör analizi yapmak için “iyi derecede yeterli” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. KMO değeri olarak 0.5-1.0 arası değerler kabul edilebilir olarak değerlendirilirken, 0.5’in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstergesidir. Ancak genel olarak araştırmacılar tarafından tatminkâr olarak düşünülen minimum KMO değeri 0.7’dir (Altunışık vd., 2010:266). Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki kare değerinin kabul edilebilir olduğu görülmüştür ($\chi^2(210) = 2335.604$; $p < 0.01$).

Sorumlu turizm ölçeğinin faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme olarak da dik döndürme yöntemlerinden varimax seçilmiştir. Sorumlu turizm ölçeğinin faktör desenini ortaya koymak amacıyla yapılan açıklayıcı

faktör analizinde, faktör yük değerleri için kabul düzeyi 0.45 olarak belirlenmiştir. Dört faktör için yapılan analizde, maddeler, binişiklik ve faktör yük değerlerinin kabul düzeyini karşılayıp karşılamaması açısından değerlendirildiğinde, faktör yüklerinin istenilen düzeyde olduğu ve binişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Faktör yüklerinin 0.547-0.775 arasında iyi olduğu görülmektedir. Varimax döndürmesi sonuçlarında maddeler toplam 4 faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler toplam varyansın %53.080'ini açıklamaktadır. Çok faktörlü desenlerde, açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul edilir (Büyüköztürk, 2007; Tavşancıl, 2005). Bu çerçevede, tanımlanan bir faktörün, toplam varyansa yaptığı katkının yeterli olduğu görülmektedir. Tabloda görüldüğü üzere birinci faktör olan **“Ekonomik Sorumluluk”** toplam varyansın %16.025'ini, ikinci faktör **“Sosyo-kültürel Sorumluluk”** %11.787'sini, üçüncü faktör **“Çevresel Sorumluluk”** %13.097'sini ve **“Politik Sorumluluğu”** toplam varyansın %12.171'ini açıklamaktadır.

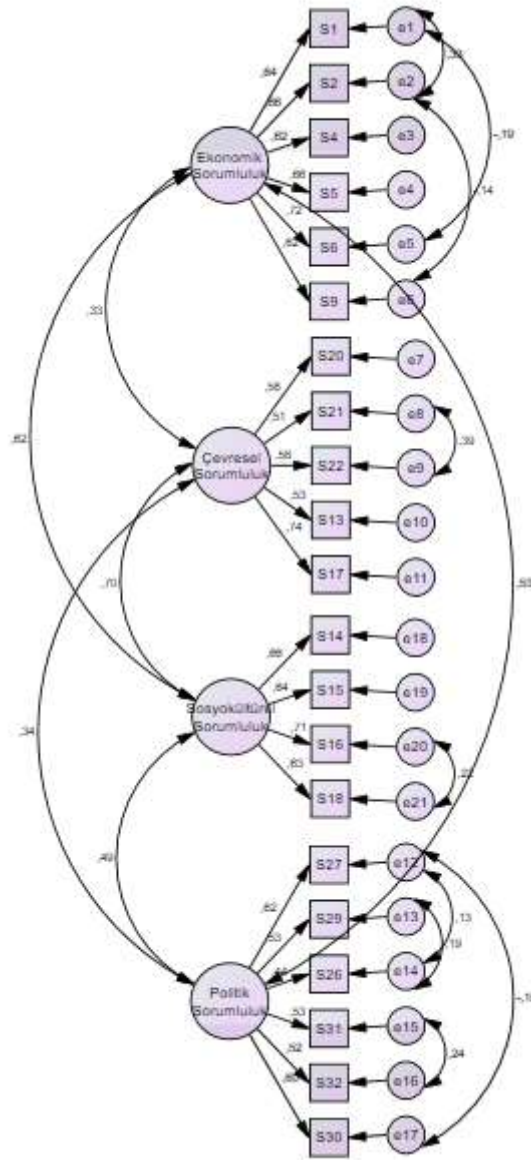
Anket formunda yer alan katılımcıların sorumlu turizm ve alt boyutlarının güvenilirlik katsayıları Ekonomik sorumluluk (0.818), Sosyo-kültürel sorumluluk (0.766), Çevresel sorumluluk (0.754), Politik sorumluluğu (0.724), ve tamamı (0.858) yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Güvenilirlik katsayısı 0.724-0.858 arasında değişkenlik göstermektedir (Bknz Tablo 3).

Tablo 4: Sorumlu Turizm Ölçeği Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

RMSEA	NFI	CFI	IFI	GFI	TLI	AGFI	CMIN	CMIN/df
0.075	0.885	0.837	0.909	0.894	0.813	0.828	538.261	2.941
RMSEA	NFI	CFI	IFI	GFI	TLI	AGFI	CMIN	CMIN/df
0.062	0.910	0.964	0.955	0.901	0.872	0.868	406.007	2.333

Doğrulayıcı Faktör analizine göre ölçeğin yapısal denklem model sonucu (Structural Equation Modeling Results) $p=0.000$ düzeyinde anlamlı olduğu, sorumlu turizm ölçeğini oluşturan 21 madde ve dört alt boyutun ölçek yapısıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Modelde iyileştirme yapılmaktadır. İyileştirme yapılırken uyumu azaltan değişkenler belirlenmiş, artık değerler arasında kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryanslar oluşturulmuştur (e1-e2; e1-e5; e2-e6; e8-e9; e12-e17; e12-e14; e13-e14; e15-16; e20-e21). Sonrasında yenilenen uyum indisi hesaplamalarında uyum indisleri için kabul edilen değerlerin sağlandığı tabloda gösterilmiştir. Birinci düzey çok faktörlü model doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre sorumlu turizm ölçeğinin uyum iyiliği indekslerine bakıldığında; RMSEA 0.062; GFI 0.901; IFI 0.955; AGFI 0.868; CFI 0.964; χ^2 ise 2.333 ($p=0.000$) değerleri ile kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilmektedir (Bknz. Tablo 4).

Şekil 1. Sorumlu Turizm Ölçeğinin Birinci Düzey Çok Faktörlü Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Model

Tablo 5: Sorumlu Turizm Ölçeğine İlişkin Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu Elde Edilen Faktör Yükleri

Boyut	Maddeler	Faktör Yükleri
Ekonomik Sorumluluk	S1	0.680
	S2	0.712
	S4	0.619
	S5	0.654
	S6	0.673
	S9	0.587
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	S14	0.640

	S15	0.611
	S16	0.761
	S18	0.690
Çevresel Sorumluluk	S13	0.483
	S17	0.664
	S20	0.608
	S21	0.642
	S22	0.696
Politik Sorumluluk	S26	0.503
	S27	0.598
	S29	0.544
	S30	0.534
	S31	0.579
	S32	0.567

Bununla birlikte her bir faktöre ilişkin faktör yükleri Tablo 5’de ve sorumlu turizmin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizine ilişkin model ise Şekil 1’de verilmektedir. Görüldüğü üzere, faktör yükleri 0.483 ile 0.761 arasında değişkenlik göstermektedir.

SONUÇ

Sürdürülebilirlik bakış açısıyla doğal kaynakların bilinçli kullanımının yaygınlaştırılması sayesinde turizm sektörünün yapısından kaynaklanan olumsuz etkilerin en aza indirilmesi mümkün olmakla birlikte turizmden sağlanacak ekonomik, sosyal ve çevresel fayda düzeyi de arttırılmaktadır. Bu nedenle; son yıllarda dünyada sürdürülebilirlik kavramı giderek önem kazanmaktadır. Ancak sürdürülebilir turizm uygulamalarının başarıya ulaşması için tüm paydaşların sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Bu sebeple ağırlıklı olarak 2012 yılından sonra sorumlu turizm kavramı gündeme gelmiştir. Sorumlu turizm, amaçlara ulaşmak için tüm paydaşlarının sorumlu olduğuna değinerek tüm paydaşların harekete geçmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin (Mathew ve Sreejesh, , 2017) Türkçeye uyarlanarak geçerlilik ve güvenirliliğinin ortaya konulmasıdır.

Ölçek uyarlama sürecinde öncelikle sorumlu turizm ile ilgili alan yazını taranmış ve Mathew ve Sreejesh (2016)’nın hazırlamış olduğu “Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)”nin kullanılması uygun bulunmuştur. Bu ölçek; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Sorumlu turizmde sorumluluğun daha geniş çapta ele alınması gerektiği düşüncesi ile ölçeğe politik sorumluluk ile ilgili ifadeler yer verilmiş olup literatür taraması ve uzman görüşleri neticesinde 17 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Uyarlanan ölçek formu daha önce günebirlik turla Eğirdir’e giden 40 katılımcıdan oluşan gruba uygulanmış ve

yapılan madde analizleriyle bazı ifadelerle yönelik düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra Eğirdir ilçesinde turizm paydaşlarından oluşan 150 kişiye ikinci ön uygulama yapılmıştır. Madde havuzu, gerekli analizler sonucunda “ekonomik sorumluluk”, “sosyo-kültürel sorumluluk”, “çevresel sorumluluk” ve “politik sorumluluk”, olmak üzere 4 alt boyut ve 21 maddelik bir ölçek haline getirilmiştir. Ölçeğin toplamdaki Cronbach’s alpha değeri .85’dir. Alt boyutların değerleri ise şöyledir: Ekonomik sorumluluk (0.818), Sosyo-kültürel sorumluluk (0.766), Çevresel sorumluluk (0.754), Politik sorumluluk (0.724)’dir. Güvenilirlik katsayısı 0.724-0.858 arasında değişkenlik göstermektedir. Bu sonuçlar, ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının Croanbach’s alpha katsayısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin analizleri SPSS 19.0. kullanılarak yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi değerinin 0,848 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki kare değerinin kabul edilebilir olduğu görülmüştür ($\chi^2(210) = 2335.604$; $p < 0.01$). KFA sonuçlarına göre 21 maddeden oluşan ve 4 alt boyutlu bir ölçek elde edilmiştir.

Keşfedici Faktör Analizi’nden sonra ölçeğin dört alt boyutlu yapısı Doğrulayıcı Faktör Analizi(DFA) ile test edilmiştir. DFA Amos paket programı kullanılarak yapılmıştır. Birinci düzey çok faktörlü model doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre sorumlu turizm ölçeğinin uyum iyiliği indekslerine bakıldığında; RMSEA 0.062; GFI 0.901; IFI 0.955; AGFI 0.868; CFI 0.964; χ^2 ise 2.333 ($p=0.000$) değerleri ile kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilmektedir (Bknz. Tablo 4). Dört faktörlü modelin veri ile uyumlu olduğu ve kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin sonucunda ölçeğin, geçerliğinin ve güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğu belirlendi. Bu nedenle sorumlu turizm alanı ile ilgili bundan sonra yapılacak araştırmalar için kullanılabilir bir ölçek olduğu sonucuna varabiliriz.

İlerideki çalışmalarda, Türkçe literatüre kazandırılan “*Sorumlu Turizm Ölçeği*” ile turistlerin sorumlu turizm algıları ile turizm motivasyonları arasındaki ilişkinin incelemesine yönelik bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş G., Ve L. Korkmaz (2007). Ölçek Uyarlaması (Adaptasyon), Türk Psikoloji Bülteni, 13 (40).
- Altunışık, R., Coşkun, R., Ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Başoda, A. (2012). Kişilik Özelliği Olarak Hizmet Verme Yatkınlığının İş Tatmini Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Başoda, A. Ve Aylan, S. (2014). Turistlerin Karar Verme Sürecinin Amaca Yönelik Davranış Modeli İle Değerlendirilmesi: Mevlana Şeb-I Arus Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*,25(1), S. 88-104.
- Bayston, T. E. (2000). A Study Of Reactive Behavior Patterns And Online Technological Selfeff İcacy. Unpublished Doctoral Dissertation, University Of Central Florida College Of Education, Orlando.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Tourism Department Of The City Of Cape Town. (2002, August). Cape Town Declaration. Paper Presented At The Cape Town Conference On Responsible Tourism In Destinations, Johannesburg, South Africa.
- Kline, P. (2000). An Easy Guide To Factor Analysis. London And New York: Routledge, 52-54.
- Lee, C. Y. (2001). Validation Of The Self-Effi Cacy Scale. Retrieved November 28, 2006, From [Http://Homepages.Fi Ndlay.Edu/Clee/Projects/Self_Effi Cacy_Scale.Htm](http://Homepages.Fi Ndlay.Edu/Clee/Projects/Self_Effi Cacy_Scale.Htm).
- Mathew,P., V And Sreejesh S. (2017). Impact Of Responsible Tourism On Destination Sustainability And Quality Of Life Of Community In Tourism Destinations, *Journal Of Hospitality And Tourism Management* 31, 83-89.
- Sorumluluk. <http://www.tdk.gov.tr/>, Erişim Tarihi; 02.07.2017.
- Settachai, N. (2008). Global Tourism And Community Life: Toward A Responsible Tourism Framework, A Dissertation Submitted To The Graduate Division Of The University Of Hawaii In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Philosophy In Urban And Regional Planning.
- Spenceley, A. (Ed.) (2008). Responsible Tourism: Critical Issues For Conservation And Development, UK: Earthscan.
- Responsible Travel Handbook. (2006). Retrieved From http://www.travelearning.com/content/rt_handbook.pdf, Erişim Tarihi; 13.10.2018.
- Tourism Department Of The City Of Cape Town. (2002, August). Cape Town Declaration. Paper Presented At The Cape Town Conference On Responsible Tourism In Destinations, Johannesburg, South Africa.
- United National Environment Programme (UNEP). (2002). Industry As A Partner For Sustainable Development: Tourism, London: Author.
- Van De Vijver, F. Ve Hambleton, R. (1996). Translating Tests: Somer Practical Guidelines, *European Psychologist*, 1 (2): 89-99.
- World Commission On Environment And Development. (1987). Our Common Future. Retrieved From <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#1>, Erişim Tarihi: 02.07.2018.
- World Tourism Organization. (2009). Sustainable Development Of Tourism – Mission Statement. Retrieved 14 October 2010, From The World Wide Web: <http://www.unwto.org/sdt/mission/en/mission.pp>. Erişim Tarihi: 18.12.2017.